

Az irodalom csobbanás az ismeretlenbe

Beszélgetés Anne Schmitt luxemburgi íróővel

– *Először gyerekkoráról, családjáról kérdezném...*

– 1953-ban születtem, itt Luxemburgban. Édesanyám francia, édesapám luxemburgi. Mi franciául beszélünk otthon, ez máris nem jellemző egy luxemburgi családra. Luxemburgiak luxemburgiul beszélnek a családban. Két és fél évesen már bölcsődébe adtak. Testvéreim nincsenek, így el kellett mennem otthonról, hogy más gyerekek közt lehessenek. A gyermekközöveget a bölcsőde, az óvoda, majd az iskola pótolta. Ebben az időszakban Clairvaux-ban laktunk.

– *Nem a fővárosban nevelkedett?*

– Luxemburgvárosban születtem, de édesapámnak cipésműhelye volt Clairvaux-ban. Így pár évig itt éltünk, és persze itt kezdtem a bölcsődét, majd az ovit. Az ottani légkört nagyon szerettem. Többek között egy kedves apáca is foglalkozott velünk, a neve emlékezetembe vésődött: Innocenciának hívták. Ő tanított meg imádkozni, hiszen otthon nem imádkoztunk. Ekkoriban igazán ájtatos, szentéletűen viselkedtem. Ez az atmoszféra bensőséges érzéssel töltött el. A virágok a templomban...

Ez volt az első intézmény-élményem. Hétéves voltam, amikor a fővárosba jöttünk. Ekkor kezdtem az első osztályt. A tanítónők luxemburgi akcentussal tanították a francia nyelvet. Ez arra készítetett, hogy én is akcentussal ejtsem ki a szavakat. Meg akartam felelni a tanítónők elvárásainak. De ez egyáltalán nem volt természetes, mindig is zavart engem. Szerettem a franciát, a nyelv használatát, de sokszor nehezen boldogultam osztálytársaimmal, akik hibásan beszéltek. Legszí-

vesebben elbujdostam volna előlük... Én is tudtam luxemburgiul, de mi otthon mindig franciául beszélünk. Így alakult ki egy külső és egy belső nyelvem.

– *Hol tanulta meg a helyi nyelvet? Már otthon, vagy az iskolában?*

– Tulajdonképpen a barátoktól az iskolában. Sőt, rögtön az óvodában elkezdtem tanulni. Amikor már folyékonyan beszéltem luxemburgiul, nagyon büszke voltam magamra. Egészen kicsi lehettem, amikor egyszer az asztalnál luxemburgiul szóltam édesanyámhoz. Értette persze, Metzből származott, nem laktak messze a határtól, ismerte a nyelvet. Büszkén gagyogtam luxemburgiul, mire letorkolt: „Itthon franciául beszélünk.”, és lekevert egy nyaklevest. Ezért aztán a francia az egyetlen nyelv, amelyet igazán magaménak mondhatok. A többi általam beszélt nyelvvel való kapcsolatom sokkal külsődlegesebb.

– *Hol folytatta tanulmányait?*

– Gimnáziumba jártam, de aztán tizenhat éves koromban kimaradtam. Ekkor férjhez mentem, majd állapotos lettem, így tanulmányaim egy időre abbamaradtak. Első lányom hamarosan megszületett, és nemsokára – tizennyolc évesen – már elvált asszony voltam. Szép kis kezdés, mondhatom! Egy gyermekgyógyászati osztályon helyezkedtem el, négy évig dolgoztam itt. Majd Olaszországba, Firenzébe mentem lányommal együtt, ahol művészeti tanulmányokat folytattam. Tulajdonképpen bútorrestaurátor iskola volt ez, délelőtt a műhelyben dolgoztunk, délután pedig elméleti órákon vettünk részt. Sok művészettörténetet tanultunk, legfőképpen mégis bútorokról esett

szó. Nagyon tetszett nekem a dolog, két év után „papírt” is szereztem ebből a szakmából.

– *Dolgozott később ezen a területen?*

– Amikor visszajöttem Luxemburgba, ezt csináltam egy darabig, mégpedig egy olyan üzemben, ahol beilleszkedési nehézségekkel küszködő munkásokat foglalkoztattak. Én például rabokkal dolgoztam együtt, akik a munka fizikailag nehéz részét elvégezték, én pedig finomítottam rajta. Szerettem ezt a munkakört, de aztán jöttek az ikreim.

– *Mikor jelent meg életében az írás szenvedélye?*

– Mindig is írtam valamiről. Szükségem volt rá, ebből merítettem erőt. Felvértezett, hogy a csatákat, nehézségeket átvészelhessem. Édesanyám mesélte, hogy amikor kilencéves voltam, egy barátnőm édesapja nem akarta elengedni hozzá a lányát, mert különcködőnek tartott engem. Erre a lányát azt kérdezte: „Miért nem mehetek el hozzá, hiszen még operákat is ír?”. Persze soha nem írtam operát, de sokat táncoltam, és néha írtam hozzá szövegeket. Ezeket csak szűk családi vagy baráti körben mutattam be. Mindig volt egy-két apróság, ami közelebb vitt ehhez a passzióhoz.

Első újságcikkem 1980-ban jelent meg, rögtön miután visszajöttem Firenzéből. Azt írtam le, hogyan végezhet egy nő asztalosmunkát, vagyis olyan munkát, ami férfiaknak való. Egy asztalos mindennapjait mutatom be, meg hogy milyen gondokkal jár, ha egy nő dolgozik ebben a szakmában. Jól esett volna ugyanis akkor nekem egy kis finomság, érzékenység. Főleg a fa illatát, érintését szerettem, nem pedig a fűrészelés zaját. Abban semmi költői nincs, csak számok, mérés, fűrés-faragás... Ettől kezdve rendszeresen írok különböző lapoknak. Először a *Luxemburger Wort*-ba írtam kritikákat a táncművészetről. Majd kisebb lapok után már csaknem húsz éve írok cikkeket, kritikákat a *d'Letzebuenger Land* kulturális rovatba.

– Miként alakult írói pályája?

– Első irodalmi értékű munkám 1983-ban jelent meg. Ez tulajdonképpen önéletrajzi mű is egyben. Afféle önanalízisbe fogtam bele, ugyanis nem éreztem jól magam a saját bőrömben. Ott voltak még az ikrek is, akikkel egyedül tényleg nehezen boldogultam... A könyv nagyjából firenzei napjaimat meséli el, de egyfajta „torzszülöttnek” írom le benne magamat. Az elbeszélés folyamán szépen rájövök, hogy édesapám, akit Schmittnek hívnak, nem az én apám, s én voltaképpen házasságtörés gyümölcse vagyok. Ezt írom le firenzei környezetben, gyerekkori emlékeimet felhasználva. Ez volt az első hosszabb irodalmi művem, egy folyóiratban jelent meg.

– Vagyis ez a novella identitás-problémákat feszeget...

– Általa próbáltam megtalálni helyemet a világban. A nevem Schmitt, ez az egyik leggyakoribb név itt, Luxemburgban, de közben egyáltalán nincs schmittes fejem, vonásaim inkább zsidósak. Miután papírra vetem gondolataimat, me-

lyek a valóságból általában a fantázia irányába terelődnek, egyből jobban érzem magam.

– *Műveiben mindig elrugaszkodik a valóságtól?*

– Írásaimban mindig nagy szerep jut a fantáziának, a mindennapok valósága többnyire egyfajta metamorfózison megy át. Szeretem az abszurdot. Sok társadalomkritikát írnak napjainkban, ez a didaktikus zsáner azonban nem igazán az én kényerem. Inkább azt szeretem, ha egy mű egészen másféle világba kalauzol minket. Olyan ez, mint egy álom, ahol bármi megtörténhet. Egy fantasztikummal „dúsított” műnek úgy áll neki az ember, mint az úszásnak. Még nem tudja, hogy hideg, langyos, esetleg meleg-e a víz, de végül beleugrik. Ilyen ez a műfaj, hatása késleltetett. Ki tudja, mi vár ránk a műben, ott belül... Ha úgy ugrunk bele, hogy csak a logikust, ésszerűt vagyunk hajlandóak elfogadni, akkor nem fog menni, nem lesz kellemes érzés a csobbanás...

– *A nyelvekre visszatérve, a francia mellett több nyelven, németül, luxemburgiul, angolul és olaszul is beszél. Mégis szinte csak franciául ír. Mi az oka ennek?*

– A francia a szó legszorosabb értelmében az anyanyelvem. Sokkal több árnyalatot tudok kifejezni rajta, mint más nyelveken. Túlzó általánosításnak tartom viszont, hogy franciául könnyebb lenne írni, vagy hogy ennek a nyelvnek nagyobb az eszköztára. Bizonyos dolgokat sokkal jobban ki lehet fejezni németül vagy más nyelven.

– *Egy 1984-es törvény mindhárom nyelvet, a franciát, a németet és a luxemburgi is hivatalossá tette a közigazgatásban. Ön szerint melyik nyelvet használják többen?*

– Nehéz kérdés. Érzésem szerint körülbelül egyharmad-egyharmad arányú az eloszlás. Luxemburgban sokan beszélnek franciául. Nagy szá-

zalékban élnek itt portugál és spanyol bevándorlók, akiknek nyelve közelebb áll a franciához. Ezért ők is ezen a nyelven kommunikálnak. A luxemburgiak viszont, amellet hogy a hétköznapiakban a luxemburgi használják, inkább németül tudnak általában. A luxemburgi gyerekek is könnyebben tanulják a németet. Érdekes, hogy a luxemburgiak több mint ötven százaléka a német nyelvű tévécsatornákat nézi. A kultúra területén is a német nyelv az elterjedtebb.

– *Milyen nyelv valójában a luxemburgi?*

– Voltaképpen egy moselle-i dialektus (úgynevezett franco-mosellan), melynek germán gyökerei vannak. Idővel azonban francia és német szavak is bekerültek az „ösnyelvbe”, hol egy az egyben, hol kicsit megváltozott átvétel formájában.

– *Vajon a luxemburgiak kulturális identitása értelmezhető-e a két szomszédos, a német és a francia kultúra nélkül?*

– Nem igazán. Mindkét kultúra része kulturális identitásunknak. Afféle szülő-gyermek viszonyban állunk velük. A gyermek önálló személy. Apjából is, anyjából is van benne valami, ám végül saját, új egyénisége alakul ki. A mi esetünkben is hasonlóképpen történt. Hogy pontosan milyen is ez az identitás, azt bajosan lehetne röviden meghatározni. Éppen ezt próbáltam kifejezni valamiképp a közelmúltban általam rendezett, öt részes balettelőadásban. A táncosok Luxemburg egy-egy történelmi eseményét mutatták be. Az első jelenet például egy szirénről szólt, aki ugye, félig hal, félig nő. A szirénben ráismerhetünk Luxemburg identitására. Félig ez, félig az.

– *Milyen Ön szerint a luxemburgi karakter?*

– Nehéz erre pontos választ adni. Ami érdekes, hogy a luxemburgi erődítmény sziklára épült. A népben, a luxemburgiak mentalitásában

is megvan ez az erődítmény, ez a társadalmi kohézió. Amikor zenés felolvasóestemhez külföldi muzsikust kértem fel, rögtön szóvá tette valaki, miért nem itthonról választottam. Ez mutatja, hogy a helyiek nagyon ragaszkodnak ahhoz, ami a sajátjuk. Ez így is van rendjén. Persze az én esetemben másképp nézett ki a dolog, ugyanis ebben a kis országban nem olyan egyszerű hárfaművészt találni. Hogy milyen is a luxemburgi jellem? Talán a történelem alakulásából következően is, mindig egy kicsit védekező állásba helyezkedünk. Ugyanakkor a történelem arra is megtanította ezt a népet, hogy befogadó legyen. A napi politikában erre egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek. Említésre méltó, hogy Luxemburgban egyre kevesebb az „echte” luxemburgi. Az itteni családokban maximum két gyermek születik. A születési arányt általában a bevándorlók javítják. Erre nekünk szükségünk is van, különben ki végeznék el a sok – részben fizikai – munkát, amelyet a luxemburgiak egyrészt nem lennének hajlandóak elvégezni, másrészt nincsenek is hozzá elegenden. Egymásra vagyunk utalva. Mégis egy kicsit úgy érzem, hogy olyanok vagyunk,

mint a halak az akváriumban: jó viszonyt tartunk fenn a többiekkel, mégis szeretünk elkülönülni.

– *Milyennek látja a művészek lehetőségeit Luxemburgban?*

– Először is Luxemburg mindezekelőtt nem egy művészeti központ. Aki igazán elismert akar lenni, annak külföldre kell utaznia. Túlontúl kicsi ország ez ahhoz, hogy bármely művész alkotásai nagy érdeklődésre tarthassanak számot. Aki tehát műveit nagyobb publikum elé szánja, annak valamelyik európai nagyvárosba, Párizsba, Berlinbe, Brüsszelbe vagy akár Budapestre kell utaznia, ahol mindenesetre pezsgőbb a kulturális élet. A művészek helyzetét talán még a nagyvárosok közelségének „elszívó hatása” is nehezíti. Párizs a francia, Berlin a német nyelvű irodalom központja, így aztán elvonják rólunk a figyelmet.

– *A luxemburgi íróknak milyen lehetőségeik vannak?*

– Kicsi az ország, kevesen is vagyunk írók, de közülünk is csak egy-kettőnek adatik meg, hogy „hírnévre” tegyen szert. Tulajdonképpen igény sincsen rá. Nem nagyon olvasák a mai luxemburgi irodalmat, legyen az luxemburgi, francia vagy

német nyelvű. Bár be kell vallanom, hogy az utóbbi évtizedekben eléggé kiszélesedett a luxemburgi irodalom skálája. Ez nagyon pozitív. Azt azonban hozzá kell tenni, hogy ebből nem lehet megélni. Valami más foglalkozást is kell mellette üzni. Vagy külföldre kell utazni.

– *Ön szerint jó megoldás elutazni?*

– Mindenesetre több esélyt adhatunk magunknak. Nagyobb persze a kockázat, de ott van az újrakezdés lehetősége is. Ugyanakkor persze lehet, hogy illúzió az egész. Igazából minden a kiadóktól függ, attól, hogy akad-e olyan francia vagy akár kanadai kiadó, aki érdeklődik a műveink után.

– *Gondolt Ön arra, hogy külföldön „próbálgjon szerencsét”?*

– Most, hogy a gyerekek már „kirepültek a fészekből”, gyakran eszembe jut. Ugyanakkor nagyon jól tudom, hogy az ötvennégy évemmel senki sem pont rám vár... Az új hazában mindenekelőtt új munkát kellene találnom, lehetőleg olyat, ami közel áll jelenlegi, újságírói tevékenységemhez. Kellemes persze az itteni élet, de egy író időnként kissé másra vágynak...

Lakatos Szabolcs

